

Članki

KRMINSKI PLEMIČ FRANCESCO MARIA NEUHAUS (U. 1693)

Neva Makuc

Dr. zgodovinskih znanosti

Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU

neva.makuc@zrc-sazu.si

V t. i. krminski fajdi, ki je pretresla Goriško v 17. stoletju, so se pomerili pripadniki raznih plemiških rodbin, na primer del Mestri, Manzano, Neuhaus, della Torre itd. V fajdo se je vpletel tudi goriški deželni glavar Carlo della Torre (1667–1671),¹ ki je iz nje izšel kot zmagovalec, a zgolj začasno. Na dolgi rok je kolo sreče uspel obrniti sebi v prid njegov nasprotnik, krminski plemič Francesco Maria Neuhaus, pripadnik starodavne goriške plemiške rodbine.

Omenjeni Neuhaus se sicer ni mogel ponašati z bleščečimi naslovi, s kakršnimi se je della Torre, in ni bil deležen posebno pozornosti historiografije, a se je z vztrajnostjo in potrpežljivostjo iz vročekrvnega bandita, ki je živel na robu družbe, vnovič povzpел med ugledne goriške plemiče, medtem ko je della Torre, nekoč zelo vpliven goriški veljak, dobro desetletje prej preminil z omadeževanim ugledom, natančneje z madežem veleizdaje.

Neuhausovo življenjsko pot je najmočnejše zaznamoval izgon, na katerega je bil obsojen zaradi napada na prej omenjenega goriškega glavarja in je spadal med številna nasilna dejanja, zagrešena v okviru t. i. krminske fajde. Spori med krminskimi rodbinami so segali vsaj v 16. stoletje. V 17. stoletju, ko se je Goriška soočala s problemom naraščajočega nasilja in banditizma, pa so se nasprotja zaostriła in vrstile so se zasede, napadi, obračunavanja, ustrahovanje z oboroženim spremstvom (t. i. *bravi*) itd. Zamere in jeza

so bile trdno zasidrane v pripadnikih nasprotnih si frakcij. Spori med posameznimi rodbinami so bili pogosto izredno trdovratni, želja po maščevanju se je globoko usidrala v pripadnikih rodbine, klana ali frakcije in se prenašala na naslednje generacije.

Francesco Maria je skupaj z bratom Nicolajem in številnim oboroženim spremstvom v Krminu 20. novembra 1666 padel v zasedo nasprotnikov. Napadli so jih štirje oboroženi možje Leonarda di Manzana, ki so bili beneški podaniki, in sicer Giovanni Battista Gervas, Giovanni Battista Lian, Giovanni Gioseggo Romano ter Alvise del Gese, imenovan Trivisan. Omenjeni so bili nameščeni v hiši barona Orazia del Mestrija. Po streljanju so Neuhausovi spremljevalci napadli hišo ter ujeli vse štiri možje Leonarda di Manzana. Ujetnike naj bi nato deset dni zadrževali v ujetništvu ter jih nato končno predali oblastem. Njihovi gospodarji so se zatekli na beneško območje. Ujeti so dejanja priznali, a njihovi pokrovitelji so se pritožili goriškemu glavarju Carlu della Torreju, ki je bil sorodstveno povezan z Orazijem del Mestrijem in Leonardom di Manzanom. Omenjeni možje in Orazio del Mestri, ki se je leta 1667 v prošnji cesarju zagovarjal, da je šlo pri omenjenem spopadu zgolj za samoobrambo, so bili zaprti na goriški grad, od koder pa so uspeli zbežati. Francesco Maria Neuhaus naj bi v spisu *Escolpe* izrazil prepričanje, da je omenjeno organiziral sam goriški glavar, in sicer s pomočjo svojega oboroženega spremljevalca Carla Morettija in ljudi, ki jih je zbral v Ziraccu (v bližini Remanzacca v furlanski ravnini), ki je bil v posesti

1 O omenjenem glavarju: Morelli 2003: vol. 2, 101–103; Cavazza 2006: 59–67; Cavazza 1999: 219–220.

rodbine della Torre.²

Spor se je še nadaljnje zaostroval. Po noči 6. junija 1667 sta brata Francesco Maria in Nicolò Neuhaus v kraju Noax padla v zasedo nasprotnikov in njihovega oboroženega spremstva. Francesco je bil ranjen, njegov brat Nicolò pa je dva dni kasneje preminil.³ Francesco Maria se je maščeval tako, da je v spremstvu desetih oboroženih mož 24. maja 1668 v bližini Koprivnega (Capriva del Friuli) pripravili zasedo na goriškega glavarja. Carlo je preživel, a ubita sta bila kočijaž in neki Cristoforo Bonomo iz Trsta. Sledilo je sojenje z obtožbo veleizdaje, in sicer zaradi poskusa umora vladarjevega predstavnika. Cesar Leopold I. je 3. septembra 1668 Francesca obsodil na trajni izgon iz vseh habsburških dednih dežel ter na smrt v primeru zajetja, vsa njegova posestva pa so bila zasežena.⁴ Omenjeno Neuhausu podobno kot mnogim drugim izgnancem ni preprečilo prehajanja meje, saj se je na primer 9. decembra 1681 ob sklenitvi neke kupoprodajne pogodbe nahajal v Krminu.⁵

Carlo della Torre je lahko slavil zmago nad starimi nasprotniki, a ne za dolgo. Že leta 1671 je bil zaradi sodelovanja v Zrinjsko-Frankopanski zaroti obsojen na dosmrtni pripor. Neuhaus

us je takrat dobil upanje, da bo uspel oprati svoje ime in je večkrat (npr. 1671,⁶ v sedemdesetih letih 17. stoletja,⁷ 1683⁸) poskušal doseči cesarjevo pomilostitev. Vsaka naslednja njegova prošnja je odražala vedno večji obup in nemir nekoga, ki je bil prisiljen zapustiti domače kraje in v tujih deželah iskati preživetje.

Leta 1671 je Neuhaus v svoji kratki prošnji za pomilostitev zapisal, da že več let blodi po različnih deželah, in sicer zgolj v spremstvu nesreč, med katerimi naj bi bila najhujša cesarjeva ogorčenost. V drugi izmed omenjenih prošenj, ki jo je sestavil v sedemdesetih letih, je izpostavil, da že »vado, remingo, già sono otto anni paesi stranieri« (osem let brezciljno blodi po tujih deželah). Znašel naj bi se brez vsakršnega dohodka, saj je bilo zaseženo njegovo imetje, porušene hiše in skoraj uničena njegova družina (»No ho susidio alcuno, per che sono stati confiscati beni, sgiantate le case è quasi anni hilita la mia famiglia«).⁹

Najbolj pa izstopa njegova prošnja iz leta 1683. V njej se je opisal kot »bandito, confiscato e privo del proprio esser« (izgnanec z zaseženimi posestvi ter brez lastnega obstoja). Neuhaus se je bil podobno kot drugi izgnanci zelo verjetno zatekel na sosednje beneške območje in morda še kam drugam. V primerih, ko so se izgnani plemiči znašli brez dohodkov in družbene podpore, so se zatekali k ropanju prebivalstva, izsiljevanju trgovcev itd. Žal ni znano, kako se je Neuhaus preživljal v letih izgnanstva, a njegove vedno bolj obupane prošnje dovoljujejo domnevo, da s precejšnjo težavo. Cesarja je zelo ponižno prosil milosti in zapisal, da je iz nuje užalil vladarjevega predstavnika. Pri tem ni pozabil vladarja spomniti na vojaške zasluge svojih prednikov v prid vladarski hiši. Tožil je nad kaznimi, ki so zadele njegovo družino, saj so bila zasežena vsa posestva ne glede na to, ali so pripadala njegovim sestram ali mlajšim sorodnikom. Njegov zagovor odraža

2 ASGO, Archivio Coronini, Atti e documenti, fasc. 252; ASPGO, Atti degli Stati provinciali, sezicija II, fasc. 436/I. Omenjeno dogajanje naj bi natančno opisovala dva spisa, in sicer *Escolpe di me Francesco Maria di Neuhaus in Risposta alle Escolpe di me Francesco Maria di Neuhaus*, ki jih je Giovanni Blasutic že leta 1912 opisal kot nedosegljive, čeprav jih je konzultiral pri zasebnih lastnikih še proti koncu 19. stoletja in jih povzel ter deloma citiral v: Blasutic 1912: 77–93.

3 ASGO, Archivio Coronini, Atti e documenti, fasc. 252; ASPGO, Atti degli Stati provinciali, sezicione II, fasc. 436/I. Nicolajevega smrt je bila zabeležena v matični knjigi župnije sv. Adalberta v Krminu: Schiviz 1904: 378.

4 Blasutic, *Memoriali Cormonesi*: 215–218; Blasutic 1912: 77–93; ASPGO, Atti degli Stati provinciali, sezicione II, fasc. 436/II. O omenjenem napadu tudi sočasni avtor Giovanni Maria Marusig (1641–1712), ki je v svojem spisu *Le morti violente e sbitane, successe in Goritia o svo distretto* v verzih, napisanih v furlanskem jeziku, poročal o 202 večinoma nenaravnih smrti, ki so se dogodile na Goriškem med letoma 1641 in 1704: Marusig [1970]: 63.

5 Falzari 1959: 74–78.

6 ASPGO, Atti degli Stati provinciali, sezicija II, fasc. 437/II.

7 ASPGO, Atti degli Stati Provinciali, sezicija II, fasc. 438.

8 Blasutic, *Memoriali cormonesi*: 218–222; Blasutic 1912: 88–91.

9 ASPGO, Atti degli Stati Provinciali, sezicija II, fasc. 438.

tipično miselnost tedanjega fevdalnega plemiča, ki je krvno maščevanje dojemal kot moralno pravico in dolžnost, saj je izpostavil, »*chi può raffrenar quel precipito se impeto naturale, che spinge ogni oltraggiato Vivente a vendicarsi?*« (kdo more zaustaviti tisti naravni siloviti zanos, ki sili vsakega užaljenega k maščevanju?).¹⁰ Tokrat je uspel. Najbrž je uporabil tudi prave argumente. Cesar Leopold I. ga je 2. aprila 1683 pomilostil, povrnjena so mu bila tudi vsa posestva ter plemiški naslov.¹¹ Po petnajstih letih izгона, ki ga je pahnil na rob družbe, se mu je sreča vnovič nasmehnila. Preminil je desetletje kasneje, februarja 1693, star 56 let.¹²

VIRI IN LITERATURA

Arhivsko gradivo

ASGO – Archivio di Stato di Gorizia

ASPGO–Archivio Storico Provinciale di Gorizia

Historiografski in drugi viri

Blasutic, Giovanni. *Memoriali cormonesi* (fotokopije rokopisne zbirke virov hrani župnijski arhiv v Krminu).

Schiviz von Schivizhoffen, Ludwig. *Der Adel in den Matriken der Grafschaft Görz und Gradisca*. Görz, Selbst verlag des Verfassers, 1904.

Literatura

Blasutic, G. 1912: *Il fisco di Cormons. Memorando fatto storico del secolo XVII*, »Almanacco del popolo per l'anno bisestile 1912«, Gorizia, Le federazione editrice, 77–93.

Cavazza, S. 1999: *Una società nobiliare: trasformazioni, resistenze, conflitti*, v: S. Cavazza (a cura di), *Gorizia barocca. Una città italiana nell'Impero degli Asburgo*, Mariano del Friuli: Edizioni della Laguna, 211–227.

Cavazza, S. 2006: *Politica e violenza nobiliare: il caso di Carlo Della Torre*, v: F. Šerberlj (zb. in ur.), *Barok na Goriškem = Il barocco nel Goriziano*. Nova Gorica: Goriški muzej; Ljubljana: Narodna galerija, 59–67.

Falzari, G. B. 1959: *Giustizia, violenze e bravi nel sec. XVII. Il fisco di Cormons*, v: Studi Goriziani, vol. XXVI, 69–81.

Marusig, G. M. [1970]: *Le morti violente e sbitane, successe in Goritia o svo distretto*. Udine: Società Filologica Friulana.

Morelli di Schönfeld, C. 2003: *Istoria della Contea di Gorizia in quattro Volumi compresi un Appendice di note illustrative*. Mariano del Friuli: Edizioni della Laguna (faks. pon. 3. izd. po: Gorizia 1855).

10 Prepis prošnje v: Blasutic, 1912: 88–91.

11 Blasutic, *Memoriali cormonesi*: 222–[222b].

12 Schiviz, 1904: 379.